

Hrvatski narodni preporod i Ilirski pokret (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević prilog poučavanju povijesti žena

U članku se daje priprema blok sata o Hrvatskom narodnom pokretu, Ilirskom pokretu i položaju žena u 19. stoljeću na temelju „Dnevnika“ Dragojle Jarnević. Temeljna ideja pripreme je uključivanje saznanja ženske povijesti u nastavu povijesti.

Ključne riječi: ženska povijest, nastava povijesti, Dragojla Jarnević, Hrvatski narodni preporod, Ilirski pokret

Priprema

Priprema je prijedlog kolegicama i kolegama srednjih strukovnih škola i gimnazija za uključivanje ženske povijesti u nastavu povijesti (redovnu, dodatnu, fakultativnu ili izbornu), u ovom slučaju na primjeru poučavanja o Hrvatskom narodnom preporodu i Ilirskom pokretu. Svakako je ovaj prijedlog pripreme potrebno prilagoditi specifičnostima svakog razreda, škole, te interesima i mogućnostima učenika.¹ Priprema je predviđena za blok sat.

Učenik će biti sposoban:

Analizirati položaj i ulogu žena u razdoblju Hrvatskog narodnog preporoda i Ilirskog pokreta na način da:

- a) Pomoću radnih materijala analizira položaj i uloge žena u 19. stoljeću, izdvaja i komentira promjene koje nastupaju, te ih unošenjem u tablicu sistematizira i sumira.
- b) Pomoću slikovnog materijala i udžbenika imenuje najmanje pet osoba iz razdoblja Hrvatskog narodnog preporoda i Ilirskog pokreta. Analizom slikovnog materijala, litografije Muževi ilirske dobe (1835. – 1850.) odgovori na pitanje je li slika simbolična i obrazloži odgovor, a analizom radnog materijala

¹ Tema je aktualna i zbog toga bi bilo važno pridati joj značaj kako bi se pobudio interes za daljnje istraživanje načina i mogućnosti uključivanja žena u društveni i javni život.

i udžbenika komentira status žena direktno uključenih u zbivanja i kritički prosuđuje značaj njihovog djelovanja, te zauzima stav o onovremenom odnosu prema „drugima“ – ženama, ženskom obrazovanju, uključivanju žena u javni (politički i kulturni) život.

Učenici će odgovoriti na pitanja: 1. zašto su baš te žene postale „vidljive“ u javnosti, a druge nisu, te 2 – kakve je stavove preporodna ideologija imala o ženama i kako su se preporodne ideje odrazile na živote žena (sudjelovanje u javnom životu, obrazovanju, političkom životu, obitelji)?

- c) Ocijeni *Dnevnik* Dragojle Jarnević kao povijesni izvor za istraživanje života žena i političkih/društvenih prilika preporodnog razdoblja unošenjem podataka u usporednu tablicu. Pomoću radnih materijala i udžbenika analizira političku i društvenu situaciju (pokušaji mađarizacije, germanizacija – jezik društvene komunikacije viših slojeva sjeverne Hrvatske je njemački) tog razdoblja, te na koji način nove znanstvene spoznaje utječu na proces integracije hrvatske nacije.
- d) Analizom radnih materijala donese zaključke o promijenjenim odnosima unutar preporodnog pokreta, različitim pogledima preporoditelja na reforme, te zbivanjima nakon zabrane ilirskog imena i uvođenja cenzure.
- e) Pomoću radnih materijala i udžbenika zaključi kako promjene 1848. (ukidanje feudalizma i staleškog sustava) otvaraju prostor za daljnje uključivanje društvenih slojeva u proces hrvatske nacionalne integracije.
- f) Radom u grupi vježba timski rad i suradničko učenje nasuprot kompetitivnom.

Korelacija – veze s drugim nastavnim predmetima:

Hrvatski jezik – Hrvatski narodni preporod i Ilirski pokret.

Demokratsko građanstvo – spolna i rodna ravnopravnost i jednakopravnost, tolerancija, demokracija.

Psihologija – razvojna psihologija, socijalna psihologija.

Zdravstveni odgoj – rodne i spolne uloge, identiteti.

Oblici rada:

Grupni rad, frontalni rad, individualni rad.

Metode poučavanja:

Metoda demonstracije, izlaganja, vođeni i slobodni razgovor, rad s udžbenikom, rad s posebno pripremljenim materijalima, učeničko izlaganje.

Metode učenja:

Pisana obrada teme, reproduktivni i kreativni praktični rad, zauzimanje stavova.

Literatura

a) Izvori znanja za nastavnika:

a.1. stručno-znanstvena

Izvori:

Drasković, Janko. „Riječ veledušnim kćerima Ilirije o starijoj povijesti i o najnovijem preporodu književnosti njihove domovine.“ *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/3 (2007): 14.-45.
 Jarnević, Dragojla. *Dnevnik*. Priredila Irena Lukšić. Karlovac: Matica hrvatska, 2000.

Literatura:

Bratulić, Josip. „Pravopisno-jezična problematika u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda. Od borbe za jezik do pobjede jezikom (1790.-1847).“ U: *Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*, str. 31-42. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Globus, 1985.

Dvoržak, Stanko. *Dragojla Jarnević. Povodom stogodišnjice smrti*. Zagreb: Društvo Karlovčana u Zagrebu; Karlovac: Osnovna škola "Dragojla Jarnevićeva", 1975.

Filipčić, Maligec Vlatka. „Žensko lice preporoda.“ *Otium: Časopis za povijest svakodnevice* 7-8 (1999.-2000.): 56.-65.

Frangeš, Ivo. „Značajna dnevnička proza 'jednog izmučenog srca' (Fantasien eines gequälten Herzens)“ . *Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU* 40 (2001): 322.-326.

Hays, Meghan. „'Valjane majke i blage kćeri.' Odgoj i izobrazba žena u nacionalnom duhu u Hrvata 19. stoljeća“ . *Otium. Časopis za povijest svakodnevice* 1-2 (1996): 85.-95.

Hoško, Franjo Emanuel. „Opći uvid u vjerski i moralni život katolika u Banskoj Hrvatskoj u vremenu kasnog jozefinizma“ . *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/3 (2007): 67.-109.

Lukšić, Irena. „Dnevnik Dragojle Jarnević: knjiga obilja i očaja.“ U: *Dragojla Jarnević, Dnevnik*, priredila Irena Lukšić, str. 771-779. Karlovac: Matica hrvatska, 2000.

Mihalić, Slavko. „Panorama stoljeća“ . *Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU* 40 (2001): 315.-217.

Novak, Slobodan Prosperov. *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, 2003., 723.

Stančić, Nikša. „Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja“ *Cris* 10/1 (2008): 6.-18.

Stančić, Nikša. „Hrvatski narodni preporod 1790.-1848.“ U: *Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*, str. 1-30. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Globus, 1985.

Šicel, Miroslav. „Jedno od najboljih proznih ostvarenja ilirskog i došenoinskog razdoblja“ . *Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU* 40 (2001): 318.-321.

Šidak, Jaroslav et al. *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*. Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost, 1990., 215.

Župan, Dinko. „'Uzor djevojke' – obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovice 19. st.“ *Časopis za suvremenu povijest* 33/2 (2001): 435.-4

a.2. pedagoška, psihološka, metodička

Klippert, Heinz. *Kako uspješno učiti u timu. Zbirka praktičnih primjera*. Zagreb: Educa, 2001.

Terhart, Ewald. *Metode poučavanja i učenja. Uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa, 2001.

Tudor, Ruth et al. *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća*. Preveli Draženka Kešić i Silvije Devald. Zagreb: Srednja Europa, 2005.

b) *Izvori znanja za učenika:*

udžbenici za 3. razrede gimnazija i 2. razrede srednjih strukovnih škola, ppt, nastavni materijali (slikovni i tekstualni), leksikoni, opća enciklopedija.

Artikulacija nastavne jedinice

U uvodnom dijelu blok sata predviđeno je 15-minutno ponavljanje nastavnog gradiva vezano uz Hrvatski narodni preporod i Ilirski pokret kao opći uvod u novi sadržaj. Naglasak se stavlja na nekoliko elemenata. 1) Preporod se sastoji od tri faze – pripremno razdoblje (1790.-1830.), neposredno pripremno razdoblje (1830.-1835.), te punu preporodnu fazu (1835.-1848.). 2) Početak pune preporodne faze označava pojava *Novina horvatskih i Danice horvatske, slavonske i dalmatinske* u siječnju 1835. godine. 3) Ističe se činjenica da je ideologija preporoda bila složena i nije bila cjelovito formulirana niti u jednom spisu, članku ili brošuri. 4) Naglašava se da su se u ideologiji preporoda ispreplitala slavenska, južnoslavenska i hrvatska ideja. 5) Mobilizacija plemićkog i građanskog sloja u cilju integracije hrvatske nacije ostvarivala se djelovanjem čitaonica. 6) Jačanjem mađarskog nacionalnog pokreta političke prilike u Hrvatskoj se mijenjaju, te su 1841. osnovane dvije stranke – promađarska Horvatsko-vugerska stranka i Ilirska narodna stranka. 7) Nakon pritiska Mađara na dvor 1843. zabranjena je upotreba ilirskog imena i simbola te pojačana cenzura što je dijelom dvor ukinuo 1845. 8) Sabor 1847. donio je zaključak o uvođenju narodnog jezika kao službenog.

Za motivaciju nastavnik pokazuje učenicima sliku Vlahu Bukovca, *Hrvatski narodni preporod*. Učenici su pozvani da imenuju osobe koje prepoznaju na slici, detektiraju koliko je žena prikazano i odgovore znaju li njihova imena i tko su one? Tada nastavnik najavljuje temu – Hrvatski narodni preporod i Ilirski pokret (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević

Tijekom glavnog dijela blok sata (50 minuta) učenici će raditi u grupama. Bit će podijeljeni u 6 ekspertnih grupa po 4-5 učenika. Grupe će biti formirane (po načelu slučajnosti) razbrojavanjem što će omogućiti da u grupama budu zastupljeni učenici različitih interesa i sposobnosti. Moguće je pored podjele razbrojavanjem posebno zainteresirane/talentirane učenike izdvojiti i ždrijebom pridružiti svakoj grupi. Grupe će dobiti zadatke i radne materijale, a svaki član grupe vodit će bilješke. Za rad ekspertnih grupa predviđeno je 20 minuta.

Teme i zadaci po grupama:

1. Položaj i uloga žena u 19. st. – pomoću radnih materijala učenici analiziraju položaj i uloge žena u 19. stoljeću ispunjavajući tablicu kontinuiteta i promjena položaja i uloga žena (rad, obiteljski život, obrazovanje, slobodno vrijeme, državna politika – zakonodavstvo)

2. Dragojla Jarnević i njeno doba – pomoću slikovnog materijala litografije *Muževi ilirske dobe* i udžbenika učenici dobivaju zadatak da izdvoje najmanje pet osoba preporodnog razdoblja, te odgovore na pitanja: Koliko je osoba na fotografiji? Koje su osobe centralne figure na fotografiji? Koliko je žena? Je li slika simbolična i obrazložite svoj odgovor? Zašto su baš te žene postale „vidljive“ u javnosti, a druge nisu?

3. Preporodne ideje (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević – pomoću radnog materijala i udžbenika učenici analiziraju status žena koje su izravno uključene u preporodna zbivanja i odgovaraju na pitanja: Kakve je stavove preporodna ideologija imala o ženama? Kako su se preporodne ideje odrazile na živote žena (sudjelovanje u javnom životu, obrazovanju, političkom životu, obitelji)?

4. Preporodne ideje (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević – analiziraju radne materijale i udžbenik, te odgovaraju na pitanja: Na primjeru D. Jarnević odgovori na pitanje kako građanski sloj procjenjuje zahtjeve preporoditelja za upotrebom hrvatskog jezika u društvenom, političkom i kulturnom životu? Na koji način preporoditelji nastoje približiti hrvatski jezik građanstvu? Učenici ispunjavaju usporednu tablicu.

5. Preporodne ideje (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević – analiziraju radni materijal i odgovaraju na pitanja: Koja promjena nastupa 1842. godine unutar preporodnog pokreta? Kakvi su odnosi unutar preporodnog pokreta? Kada je zabranjena upotreba ilirskog imena i zašto? Kako se preporoditelji odnose prema toj odluci (primjer D. Jarnević)? Koje je osjećaje izazvala odluka dvora o selektivnom vraćanju ilirskog imena? Koje nam još informacije daje *Dnevnik*?

6. Preporodne ideje (1835.-1848.) u *Dnevniku* Dragojle Jarnević – analiziraju radni materijal i udžbenik, te odgovaraju na pitanja: Koje događaje autorica navodi kao najvažnije događaje 1848. godine? Kako ih obrazlaže? Koje emocije opisuje? Kako opisuje svoj angažman u predratnim zbivanjima s Mađarima? Koji društveni sloj će moći ući u proces hrvatske nacionalne integracije nakon travnja 1848?

Učenicima trebaju biti na raspolaganju leksikoni, opće enciklopedije i/ili internet kako bi mogli doći do podataka, informacija o osobama i pojmovima koji se spominju u radnom materijalu, a koji su im manje poznati ili ih žele provjeriti.

Nakon predviđenog vremena grupe se križaju.² Učenici će se razbrojavanjem unutar ekspertne grupe metodom križanih grupa rasporediti u nove grupe. U novim grupama članovi prezentiraju sadržaje koje su obrađivali u ekspertnim grupama;

2 Više o metodi križanih grupa pod terminom *puzzle* pogledati u Heinz Klippert, *Kako uspješno učiti u timu* (Zagreb Educa, 2001), str. 94 i dalje.

svatko za sebe vodi bilješke. Učenici su pri ovoj novoj podjeli raspoređeni u 4 ili 5 grupa (ovisno o broju učenika u ekspertnim grupama). Za ovaj dio zadatka učenici imaju 30 minuta.

U zaključnom dijelu blok sata (25 minuta) učenici se vraćaju u ekspertne grupe. Učenici u 15 minuta objedinjuju zabilješke, diskutiraju, pripremaju se za plenarnu prezentaciju. Učenik koji će predstavljati grupu bira se ždrijebom. Na osnovu učeničke prezentacije bit će ocijenjena cijela grupa. Na taj način svi se u grupi jednako pripremaju i jednako su odgovorni za uspjeh svakog člana grupe. Time se razvija grupna kohezija i uvježbava timski rad. Na kraju sata (10 minuta) ždrijebom se biraju dvije grupe koje će prezentirati svoj rad.

Za domaću zadaću učenici trebaju odgovoriti na pitanja: Koje vrste izvora možemo koristiti za istraživanje položaja i uloga žena u preporodnom razdoblju? Koju vrstu podataka će nam ti izvori dati? Ocijenite *Dnevnik* Dragojle Jarnević kao povijesni izvor?

RADNI MATERIJALI – GRUPA 1

Zadatak: Pažljivo pročitajte tekst, a zatim ispunite tablicu kontinuiteta i promjena u položaju i ulogama žena u 19. stoljeću.

Položaj i uloga žena

Privatni i javni položaj žena 19. stoljeća bio je određen vremenom (zakonodavstvom vezanim uz obrazovanje, zapošljavanje, te tradicionalnim očekivanjima koje je društvo stavljalo pred žene) u kojem su živjele. Žene srednjeg i višeg građanskog sloja život su vezale isključivo uz obitelj dok je dio žena morao iz ekonomskih razloga raditi izvan kuće. Muž je zastupao ženu u javnim poslovima, raspolagao je gotovo cijelom imovinom i prihodima, a poželjno je bilo da žene srednjeg i višeg sloja nisu zaposlene izvan kuće. Pedagozi i učitelji kritizirali su ovaj trend, smatrajući da je nužno i poželjno da žene srednjeg sloja rade kako ne bi besposličarile i bavljale se modnim žurnalima. No, bez obzira na ove zahtjeve i objašnjenja pedagoške struke stavovi društva i obiteljski interesi bili su drugačiji³.

Mogućnosti obrazovanja djevojaka i žena bile su male. Uglavnom su se svodile na: privatne učitelje, školovanje u samostanima ili učenje od starije sestre koja se duže obrazovala. Postojali su i slučajevi dotacija. Primjerice u Zagrebu je već od 1788. zagrebački biskup davao potporu za djevojačke škole, a Samobor je imao fondaciju građana za potporu djevojačke škole. Dragojla Jarnević, nakon završene osnovne škole nije mogla nastaviti školovanje u Karlovcu jer nije bilo viših djevojačkih škola. Majka ju je poslala starijoj sestri, koja je, prema Dragojlinim riječima, bila od sve djece najobrazovanija jer je školovana još dok je otac bio živ i dok su obiteljske financije to mogle izdržati. Njezino školovanje temeljilo se na stjecanju znanja iz kućanskih poslova i sviranja klavira. Dragojla je tada »pohlepna za svakim znanjem«⁴, kako je sama za sebe rekla, krišom noću otvarala zaključane ormare i čitala sestrine knjige. Bila je samouka. »Ulovih se knjigah. Hotijah postati mudračicom.«⁵

Broj polaznika pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji bio je u stalnom porastu, ali taj je broj još uvijek bio relativno nizak i to posebice što se tiče djevojaka. Kako bi se povećao broj djece, osobito ženske, koja pohađaju nastavu, učitelji su naglašavali potrebu da se uvede što više praktične nastave u obrazovne programe. Poseban je problem seoskih djevojčica koje očevi nisu obrazovali nošeni tradicionalnim, patrijarhalnim vrijednostima kako djevojčice ne treba obrazovati. Naredbom *Systema scholarum elementarium* (1845.) kralj Ferdinand V. potvrđuje kako ženska naobrazba spada

3 Dinko Župan, „Uzor djevojke; obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovine 19. stoljeća“ *Časopis za suvremenu povijest* 33/2 (2001): 438.

4 Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić (Karlovac: Matica hrvatska, 2000), str. 9.

5 Ibid., str. 12.

među poslove javne uprave. Zahtijeva se da se uz niže, moraju osnivati i više ženske škole pazeći na specifične ženske potrebe i zanimanja, te da se dječaci i djevojčice odvoje ovisno o mogućnostima, u posebne zgrade, učionice ili klupe. Uredbom se nadalje određuje kako škole za građanke, plemkinje i pučanke trebaju biti odvojene, a podučavati mogu samo osobe koje za to imaju adekvatnu naobrazbu. Prva škola za učiteljice otvorena je 1848. pri samostanu Sestara milosrdnica, a 1851. škola postaje javna.⁶

Žene su bile zaposlene kako u kući tako i izvan kuće. Seoske su žene često bile nositeljice najvećeg tereta rada u kući i na gospodarstvu. Žene u gradu mogle su raditi kao kućne pomoćnice, guvernante, dojilje, biti amaterske pjevačice i glumice, raditi u zdravstvu, kao udovice preuzimati obrt muža, skrbiti za potrebite. Neke su same pokretale poslove. Primjer je barunica Vilhelmina Kulmer koja je 1839. osnovala staklanu u Osretku kraj Samobora, a osnivale su i hranilišta u kojima bi zbrinjavale djecu od treće do šeste godine dok su njihovi roditelji radili.

Veća prisutnost žena u javnosti, ne samo kroz područje zaposlenosti, ostvarena je njihovim radom u društvima i to prvenstveno karitativnim. Prvo takvo društvo osnovano u banskoj Hrvatskoj je *Varaždinska dobročinstva služnost* (1828.). Domorotke, od kojih se i očekivalo uključivanje u narodni pokret, prvenstveno upotrebom narodnog jezika u obiteljskom životu i prenošenjem nacionalnog osjećaja djeci osnivaju preporodna društva, uključuju se u prosvjetu, traže reforme školstva, te nude model ženskosti koji je značio predanost domovini, obrazovanost i okvire unutar kojih žene u društvu mogu djelovati. Važnost žena za uspjeh preporoda, te koju ulogu u njemu trebaju imati žene objasnio je grof Janko Drašković u svom djelu *Ein Worth an Ilyriens hochherzige Töchter* (Zagreb, 1838.). U uvodu ovog djela J. Drašković piše da su žene dosada slabo poznavale jezik i povijest svoga naroda, jer su muškarci latinski jezik stavili za službeni pravni i poslovni jezik. J. Drašković zatim iznosi povijest Južnih Slavena i objašnjava ideju ilirizma⁷. Žene su se počele odijevati u narodnu nošnju, većinom bijelu, odijevati surke i na glavu stavljati poculicu. Počele su učiti i govoriti hrvatski jezik, čitati hrvatske knjige i časopise, pjevati hrvatske pjesme, dopisivati se na hrvatskom, a neke su se počele baviti književnim radom. Grof Drašković je ovu knjigu namijenio i strancima kako bi im objasnio ilirsku ideju. Prvo svoje društvo domorotke su osnovale u Zagrebu 1842. s ciljem odgoja djece u narodnom duhu i jeziku pa zato tiskaju dječje knjige na narodnom jeziku. Slična društva osnovana su u Karlovcu, Krapini, Varaždinu, Sisku, Požezi. Žene su se aktivno uključile u preporodna zbivanja – financijski su podupirale rad Matice ilirske, Narodnog muzeja, sudjeluju u osnivaju ilirskih čitaonica.⁸

6 Vlatka Filipčić Maligec, „Žensko lice preporoda“, *Oriam* 7-8 (1999.-2000.): 60.-61.

7 Janko Drašković, „Riječ veledušnim kćerima Ilirije o starijoj povijesti i o najnovijem preporodu književnosti njihove domovine“, *Kolo* 17 (2007.): 14.-45.

8 Filipčić Maligec, str: 62.-63.

	KONTINUITET	PROMJENA
RAD		
OBITELJSKI ŽIVOT		
OBRAZOVANJE		
SLOBODNO VRIJEME		
DRŽAVNA POLITIKA – ZAKONODAVSTVO		

RADNI MATERIJALI – GRUPA 2

Zadatak: Pomoću slikovnog materijala litografije *Muževi ilirske dobe* i udžbenika izdvojite najmanje pet osoba preporodnog razdoblja, te odgovorite na pitanja: Koliko je osoba na fotografiji? Koje su osobe centralne figure na fotografiji? Koliko je žena? Je li slika simbolična i obrazložite svoj odgovor? Zašto su baš te žene postale „vidljive“ u javnosti, a druge nisu?

Muževi ilirske dobe (1835.-1850.)

Dragojla Jarnević i njeno doba

U povodu pedesete obljetnice hrvatskog preporoda 1885. tiskan je svečani spis „Slava preporoditeljem“ u okviru kojeg je bila i litografija *Muževi ilirske dobe (1835. – 1850.)* s pedeset devet portreta, a u sredini su bili prikazani prvaci preporoda Ljudevit Gaj i grof Janko Drašković. Na litografiji su prikazane dvije žene, Dragojla Jarnević i Sidonija Erdödy Rubido.

Grofica Sidonija Erdödy Rubido (1819.-1882.), prva hrvatska koncertna pjevačica i operna primadona, 1833. godine prvi puta je javno otpjevala budnicu *Još Horvatska ni propala* u zagrebačkoj Streljani uz ovacije publike. Do tada su se sve kazališne i kulturne priredbe izvodile isključivo na njemačkom jeziku. Vrhunac slave doživjela je na praznovidbi prve hrvatske opere *Ljubav i zloba* Vatroslava Lisinskog koja je održana 28. III. 1846. u Zagrebu. Sidonija je pjevala lik Ljubice. Pjevala je i u listopadu 1847. u čast donošenja odluke o proglašenju hrvatskog jezika službenim. Zanimljivo je da je Sidonija uz svog brata Stjepana jedina od obitelji Erdödy pristala uz ilirski pokret, dok su svi ostali članovi obitelji bili promađarski orijentirani. Roditelji su Sidoniji pružili izuzetno obrazovanje, pa je uz francuski, njemački i latinski jezik što je bilo redovito za plemstvo, učila i hrvatski što u ono doba nije bilo uobičajeno. Svojim nastupima dala je veliki doprinos buđenju nacionalne svijesti.

Dragojla Jarnević ili Jarnjević kako se u nekim izvorima i tekstovima može naći rođena je u Karlovcu 4. siječnja 1812. godine u brojnoj trgovačkoj obitelji. Imala je dva brata i tri sestre. Karlovac je u vrijeme rođenja Dragojle Jarnević bio pod francuskom upravom s oko četiri tisuće stanovnika, uglavnom trgovaca, obrtnika, a gotovo polovicu stanovnika činili su vojnici. Zbog povoljnog smještaja na četiri rijeke trgovina je napredovala što je gradu dalo dobru ekonomsku osnovu. Otvaraju se škole i jača kulturni život⁹. Dragojlin otac Janko Jarnević, trgovac željezom, rano je umro što se loše odrazilo na materijalno stanje obitelji koja nakon očeve smrti siromaši. O svom ocu kojeg je izgubila u najranijoj mladosti Jarnević ima samo riječi hvale »bijah mezimće očevo ... Otac me od nemilke majkine uze pod svoje zakrilje i podvostrući svoju ljubav k meni. Ali to mi bijaše kratka sreća! Diete od sedam godina plakah čitavu noć kada on na odru ležaše. Duša djeteca slutiše već tada da joj s otcem svega njegova vjeka dobro u zemlju polažu.« S majkom, Anom nije se slagala. «Moja nevolja počela sa životom mojim.- Na ime: Majka došla svoju djecu prije i poslije mene, a meni bje dosudjeno nesisati majkina mlika ... Mati mi kazivala, netom da pojimati stadoh, djetesću sitnu i nejačku, da me neljubi, jerbo nesisah njena mlika«¹⁰

9 Stanko Dvoržak, *Dragojla Jarnević. Povodom stogodišnjice smrti*, (Zagreb: Društvo Karlovčana u Zagrebu; Karlovac: Osnovna škola »Dragojla Jarnevićeva«, 1975), str. 8.

10 Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić (Karlovac: Matica hrvatska, 2000), str. 9.

Iako samouka, vrlo je rano počela pisati, a budući da je bila odgojena u njemačkom duhu, njezino prvo djelo *Fantasiën eines gequälten Herzens* napisano je njemačkim jezikom.¹¹

U želji da usavrši svoj zanat „rukodjel”, te da se kasnije zaposli kao odgajateljica djece u nekoj obitelji u svibnju 1839. godine odlazi u Graz. U Grazu boravi svega tri mjeseca. Upoznavši se u Grazu s Ivanom Trnskim, pjesnikom preporodnog razdoblja, i sama počinje pisati pjesme romantičarske tematike na hrvatskom jeziku koje su joj najvećim dijelom bile objavljene u Gajevoj *Danici* (*Želja za domovinom, Domovina, Cvět, Cvětak domovine, Moj ljubavnik*)¹². Iste 1839. godine odlazi u Veneciju gdje boravi nešto manje od godinu dana. U Veneciji joj se ostvarila želja da radi kao odgajateljica u kući grofice Schrökinger. Upoznavši se s gradom i životom u Veneciji zaključuje kako je to kulturom i umjetnošću razvijenija sredina od Hrvatske te se odlučuje vratiti kući kako bi pomogla svojoj domovini. Vrativši se u Karlovac pomaže svojoj obitelji, šije i kuha, a večeri provodi pišući pjesme, pripovijetke, drame i svoj *Dnevnik*. Najprije je 1843. godine objavila *Domorodne poviesti*¹³, zbirku od tri pripovijetke (*Povodkinje pod gradom Ozlom, Oba priatelja, Žertve iz ljubavi i viernosti za domovinu*) kojom je postigla veliki uspjeh, postala istaknuta ilirska spisateljica pa joj se pruža prilika upoznati vodeće ilirce. Boravi u toplicama u Hrvatskom zagorju koje opisuje kao loše i zapuštene u usporedbi s onim što je vidjela na svojim putovanjima, radi kao odgajateljica u Ladislavcima no iznenađena lošim ponašanjem djece napušta službu. Podupire bana Jelačića. Ubrzo nakon uvođenja Bachovog apsolutizma povlači se iz političkih zbivanja te se prepušta pedagoškom radu. U Karlovcu je pokušala otvoriti školu za djevojke no bez uspjeha. Tijekom 1853. – 1866. živi u Pribiću i Karšiću poučavajući djecu seljaka, pišući svoja književna djela. Godine 1864. u listu *Domobran*, urednika Đure Deželića izlazi joj roman u nastavcima *Dva pira* o životu plemkinje Blaženke Nehajković¹⁴. Roman je urednik najavio kao životan i originalan što je u ono vrijeme značio da nije preveden s nekog drugog jezika što je tada bilo uobičajeno. U Karlovcu se Dragojla ponovno vraća 1866. i nastanjuje se kod nećakinja. S njom u kući borave nastavnici i profesori, između ostalih i Davorin Trstenjak. Dragojla se s njima intenzivno druži i potpuno se posvećuje pedagoškom radu, drži predavanja, piše priče za djecu (*Pepelari, Poštena djeca, Sirote, te Mudre izreke*).

Najvažnije njezino djelo je *Dnevnik* kojeg je vodila 1833. – 1874., a objavljen je tek 2000. godine.

11 Irena Lukšić, *Dnevnik Dragojle Jarnević: knjiga obilja i očaja*, (Karlovac: Matica hrvatska Karlovac, 2000) str. 771; Dvoržak, str. 13.

12 Lukšić, str. 771.; Dvoržak, str. 13.

13 Slobodan Novak Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas* (Zagreb: Golden marketing, 2003), str. 199

14 Ibid., str. 199.

RADNI MATERIJALI – GRUPA 3

Zadatak: Pomoću radnog materijal analizirajte status žena koje su bile izravno uključene u preporodna zbivanja i odgovorite na pitanja Kakve je stavove preporodna ideologija imala o ženama? Kako su se preporodne ideje odrazile na živote žena (sudjelovanje u javnom životu, obrazovanju, političkom životu, obitelji)?

Preporodne ideje (1835.-1848.) u „Dnevniku“ Dragojle Jarnević

Dragojla Jarnević u početku nije podupirala preporodni pokret, niti upotrebu hrvatskog jezika jer je smatrala da ga slabo govori i da hrvatski jezik nije toliko bogat riječima kao npr. njemački. No, za Dragojlu se sve mijenja 1839. godine kada u Grazu upoznaje Ivana Trnskog, pjesnika preporodnog razdoblja, koji je uspijeva uvjeriti u ljepotu hrvatskog jezika i potrebu pisanja i govorenja na hrvatskom. Dragojla tada prihvaća preporodne ideje i počinje pisati pjesme romantičarske tematike na hrvatskom jeziku koje su joj bile objavljene u Gajevoj *Danici*¹⁵. U Veneciji, gdje je radila kao odgajateljica, zaključuje kako je u kulturnom i umjetničkom smislu Hrvatska zaostaliya sredina, te se odlučuje vratiti u domovinu kako bi joj pomogla. Vrativši se u Karlovac materijalno pomaže svoju obitelj, naročito školovanje brata, a večeri provodi pišući pjesme, pripovijetke, drame i svoj *Dnevnik*. Često se ne slaže s majkom zbog njezine popustljivosti prema bratu, naročito, prema mišljenju Dragojle, njegovom neodgovornom trošenju novca kojeg one jedva da su imale dovoljno za osnovne potrebe.

Svoje pisanje doživljava kao prosvjetiteljski rad i želi potaknuti još koju Hrvatice na pisanje iako je kritična prema prijatelju Trnskom koji je stalno podsjeća na njezine obaveze prema domovini. Pita se, kakva je dužnost žene, kada je muškarac građanin i branitelj, a žena rađa i odgaja djecu.¹⁶ U isto to vrijeme (1838.) grof Drašković izdaje spis *Ein Wort an Illyriens hochherzige Töchter* u kojem se obraća ženama, osobito iz viših društvenih slojeva, tražeći da prihvate preporodne ideje, njemački zamijene hrvatskim jezikom, te da se ponose narodnom nošnjom, plesom, baštinom i književnim stvaralaštvom.

Godine 1843. godine objavila je *Domorodne poviesti*¹⁷, zbirku od tri pripovijetke kojom je postigla veliki uspjeh. Tada je prihvaćena kao istaknuta ilirska spisateljica, pa upoznaje vodeće ilirce. Željela se s Jelačićem uputiti u Mađarsku kako bi pomagala ranjenicima, ali je odbijena, pa pokret pomaže materijalno. U vrijeme Bachovog apsolutizma povlači se iz javnosti, nastavlja s pedagoškim radom i bezuspješno pokušava otvoriti školu za djevojke u Karlovcu. Jedno vrijeme radi na selu kao učiteljica, ali paralelno i piše, tako da 1864. u listu *Domobran* objavljuje roman u nastavcima

¹⁵ Lukšić, str. 771.; Dvoržak, str. 13.

¹⁶ Jarnević, str. 152., datum 21.5.1840.

¹⁷ Prosperov Novak, str. 199.

„Dva pira“¹⁸. Povratkom u Karlovac 1866., druži se s nastavnicima i profesorima (među ostalima i Davorinom Trstenjakom), potpuno se posvećuje pedagoškom radu, drži predavanja i piše priče za djecu.

Najvažnije njezino djelo je *Dnevnik*, kojeg je pisala 1833.-1874. *Dnevnik* daje različite poglede na stvarnost njezinog vremena. Govoreći o važnosti *Dnevnika* S. P. Novak kaže »to je najintimnija knjiga preporodnog razdoblja, dobar pregled onodobne kulture ... to je kronika u kojoj autorica opisuje neka svoja bolna stanja, prebire po svojim osjećajima i progovara o usamljenosti. Ona kao da razgovara s čitateljem i priopćava mu ono što u vrijeme nastanka *Dnevnika* nije bilo moguće objaviti u književnim glasilima.«¹⁹ Iako je *Dnevnik* u cijelosti objavljen tek 2000. godine, njegovi su dijelovi, često cenzurirani, objavljivani u više navrata ili samo kao dijelovi dnevničkih zapisa, vezanih uz važnije političke događaje i procese ili su objavljivani osvrti i procjene stila života spisateljice. Često je u svojim dnevničkim zapisima Dragojla Jarnević bilježila svoja kritička razmišljanja o ženama, njihovom položaju u društvu. Na jednom mjestu navodi kako bi radije da se rodila kao muškarac zbog svega onoga što je muškarcima bilo dozvoljeno, a u prvom redu misli na obrazovanje, pisanje i sudjelovanje u javnosti. Vodila je život koji je bio neuobičajen za žene onoga vremena. Pisala je i objavljivala radove, družila se s muškarcima, jer kako je sama na jednom mjestu navela, imponiralo joj je razgovarati s obrazovanim i inteligentnim muškarcima. Odlučila je da se neće udavati. Iako kroz *Dnevnik* možemo pratiti emocionalne veze koje je ostvarivala tijekom života i jasno je da je imala potrebu za ljubavlju suprotnog spola, nije si dopuštala promijeniti odluku.

Osim toga, boraveći u inozemstvu, Grazu, Trstu, Veneciji, daje prikaz života, arhitekture i prirodnih ljepota krajeva i gradova u kojima se nalazi. *Dnevnik* je Jarnević započela pisati njemačkim jezikom jer materinji hrvatski nije dovoljno dobro znala za zahtjevnije literarno izražavanje. Njemačkim jezikom piše sve do 1840. godine kada prelazi na hrvatski jezik, a 1871./1872. odlučuje one dijelove *Dnevnika* koje je pisala njemačkim jezikom prevesti na hrvatski. »Do dvie godine me prevadanje ovog spisa. 1841 sam godinom počale sam hrvatski pisati. Ali ovo je vrlo pogriješno, svakako ga prepisivati neću. Ovako ga ostavim, da se vidi kako sam postupice u hrvaštini napredovala. A mislim da ga nebi mogla ni dovršiti, ili bi došla u skušvanje i što godj promienila u sadržaju. Neka ostane!« (sic!)²⁰ Dragojla Jarnević umrla je 1875. godine do kraja posvećena svom prosvjetiteljskom radu.

18 Ibid., str. 199.

19 Ibid., str. 199.

20 Lukšić, str. 772. U *Dnevniku* možemo naći pogreške u pisanju, izmijenjen redosljed slova i sl. Jednako tako netočno upotrebljava znakove „č“ i „ć“ što može biti posljedica nedovoljno dobrog poznavanja hrvatskog jezika o čemu je često pisala.

RADNI MATERIJALI – GRUPA 4

Zadatak: Analizirajte radne materijale i odgovorite na pitanja: Na primjeru D. Jarnević odgovori na pitanje kako građanski sloj procjenjuje zahtjeve preporoditelja za upotrebom hrvatskog jezika u društvenom, političkom i kulturnom životu? Na koji način preporoditelji nastoje približiti hrvatski jezik građanstvu? Ispunite usporednu tablicu.

Preporodne ideje (1835.-1848.) u „Dnevniku“ Dragojle Jarnević

»Nova se godina približavaše i ja sam se zaniela pomislju, da ću stati pisati moj dnevnik. Razgovarajući u društvu, povede se rieči sve o koje čemu, i tako si i ja o mom dnevniku izrazih. Svi mi povladiše moju nakanu, veleć, da će biti dosta gradiva, jerbo me poznaju kao osobu, koja će umjeti raditi tako, da joj sadržaj dnevnika bude važan. Nekoliko dana iza ovog razgovora evo jedne večeri gdje dođe Fridrich sa omašnom knjigom pod mišicom i uljudnim naklonom i sladkim posmiehom mi ju uruči. Mišljah donio što za čitati i otvorih ju umah da pogledam ali unutra bieli, čisti listi. Zatvorim i spola ju ogledam; i gle na koncu izcifranim slovom natiskano: Tagebuch der Caroline Jarnević.«²¹

I nisu se prevarili prijatelji Dragojle Jarnević; doista je njezin *Dnevnik* vrlo važan. On nudi različite poglede na stvarnost njezinog vremena; od položaja žena, povijesti i životne priče književnice 19. stoljeća, osvrtu, opisa i karakterizacija vodećih osoba i događaja iz kulture i politike onoga vremena. Mi ćemo se ovdje ograničiti na razdoblje Hrvatskog narodnog preporoda i Ilirskog pokreta (1835.-1848.)²² i odjeke tih procesa u *Dnevniku*.

U skladu s uobičajenim stavovima viših slojeva onoga vremena, Dragojla Jarnević je smatrala da je njemački jezik, jezik kulture²³, dok je hrvatski jezik za nju bio

21 Jarnević, str. 14. Dragojla Jarnević se tada zvala Carolina/Karolina, a kasnije je kako je prihvatila ideje preporoditelja preuzela ime Dragojla.

22 Početak izlaženja *Novina horvatskih* s tjednim književnim prilogom *Danicom horvatskom, slavonskom i dalmatinskom* 1835. godine smatra se početkom preporodnog pokreta, jer od tada počinje široka javna djelatnost preporodne jezgre koja je širila ilirsku ideju i preporodni program. Do 1848. u banskoj Hrvatskoj su stvorene suvremene institucije i ostvarene promjene koje su dovele do prijelaza iz feudalnog u građansko društvo, a u naciju se tijekom preporoda integriralo plemstvo, visoko građanstvo i inteligencija. Nikša Stančić, „Hrvatski narodni preporod 1790.-1848.“, u: *Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta* (Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Globus, 1985), str.1-30.; Nikša Stančić, „Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja“, *Cris* 10/1 (2008): 6.-17.

23 Hrvatski jezik o kojem govori Dragojla Jarnević teško da je mogao zadovoljiti sve potrebe koje civilizacija, kultura i književnost nameću u govornom i pisanom komuniciranju. Tada izlaze: najprije Babukićeva gramatika u *Danici*“ 1836., Brlićeva gramatika 1833. izlazi na njemačkom jeziku u Budimu, a 1842. i 1850. u Zagrebu, 1843. izašla je gramatika Ilije Rukavine Ljubackog u Trstu. Gramatiku kajkavskog

jezik nižih slojeva društva. Stoga je 1836. godine teško prihvaćala nagovaranje nekih prijatelja na govorenje, čitanje i pisanje na hrvatskom jeziku. Govoreći o Ignjatu Neraliću i Antunu Vraniću kaže: »Do ove godine obćismo jednako njemački, ali sada pozdravljaju hrvatski i razgovor hrvatski zamiću. Buncaju o nekakvom Ilirstvu i nagovaraju mene i sestru mi, da se odrećemo niemštine. Kako da se odrećem niemštine, a hrvatski neznam govoriti; mislim, na toliko hrvatski, da bi obćiti mogla. Neka idu s bogom svojom hrvaštinom, ja joj lje nahuditi neću.«²⁴ ... »hoće da me draže jerbo me svako doba ... hrvatski pozdrave, a ja njemaćkim odzdravljam. A kada se pustimo u razgovor velikom mi vatrom od Gaja pripovjedaju, koj da budi hrvaštinu i ob nekakvoj Iliriji piše. Mnogo imademo stoga inata, jerbo mi se neda nikako hrvatski govoriti, a niti imademo knjigah za čitati hrvatskih. Nagovaraju me na *Danicu ilirsku* koja izlazi u Zagrebu, ali mene nije nikako volja na hrvatski razgovor, dok neznam, kako izraziti, niti imadem rieći za moja mišljenja i osjećanja.«²⁵ No s jaćanjem nacionalne svijesti i domoljubnih osjećaja Dragojla Jarnević prihvaća hrvatski jezik, poćinje ga ućiti i uoćava: »Oj kakove sramote za mene, da neznam čistim materinskim jezikom govoriti. Ali kako bih se bila naućila, kada neima knjiga, iz kojih bi ućiti mogla. ... Neznam kako mi ipak hrvatski jezik stran i tećko mi se k njemu za svakdanje obćenje priućiti. Pa s kime da i obćim. Tko godj dodje govori njemaćki, a i škole su sve njemaćke pa kako i gde se usavršiti u hrvatskom. Za desetu svaku njemaćku rieć nalazi se tek jedna hrvatska. Kažu dakako, Gaj će sve na ilirsko okrenuti; ali onda neka uće mladji; ja sam prestara za to.«²⁶

Iako se u poćetku opirala korištenju hrvatskog jezika u govoru i u pisanju za vrijeme svog kratkotrajnog boravka u Grazu 1839. godine postaje svjesna vaćnosti korištenja materinjeg jezika. Na to su je ponukale hrvatske rieći koje je prilikom jedne šetnje po brdu iznad Graza pronašla meću mnogim jezicima i tekstovima. Taj tekst ju je toliko dirnuo da je odmah napisala odgovor: »Ilirkinja je ovde jedna koja mu redke razumije, pa mu odzdravlja na pozdrav, a potpisah: Ilirkinja iz Karlovca.«²⁷ Kasnije se ispostavilo da je autor stihova koji su je potakli da odgovor napiše hrvatskim jezikom Ivan Trnski, ilirski pjesnik s kojim se tijekom svog boravka u Grazu intenzivno drućila i s kojim je ućila hrvatski jezik. On joj je donio »omašan riećnik dalmatinsko-njemaćko-talianski pa iz ovoga budem od sada ućila ilirski.«²⁸ Prvi ri-

knjićevnog jezika koja ne odraćava nastojanja iliraca, ali ju je vaćno spomenuti, jer odraćava vrijeme u kojem nastaje na njemaćkom jeziku je sastavio Ignac Kristijanović. Antun Maćuranić je poštujuci ondašnji školski sustav koji je poznavanje jezika temeljio na dobrom poznavanju latinskog 1842. sastavio *Temelje ilirskog i latinskog jezika za poćetnike*. Promišljanja o daljnjem razvoju hrvatskog knjićevnog jezika objavio je D. Demeter 1843. u *Danici* pod nazivom „Misli o našem knjićevnom jeziku“. Pregled gramatika i filološke poglede naših iliraca iznio je J. Bratulić 1985. u „Pravopisno-jezićna problematika u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda. Od borbe za jezik do pobjede jezikom (1790-1847)“. Više u djelima N. Stanćića, J. Šidaka.

24 Jarnević, str. 77. Datum 14.9.1836.

25 Ibid., str. 78. Datum 12.10.1836.

26 Ibid. str. 108. Datum 15. 9.1838.

27 Ibid., str. 118., datum 12.6.1839.

28 Ibid., str. 121., datum 16.7. 1839.

ječnik objavljen u ilirskom razdoblju (1839./1840) je Richter-Ballmann-Frochlichov *Ilirsko-nemački i nemačko-ilirski rukoslovník*, pisan starim pravopisom po uzoru na Voltičev *Ričoslovník* iz 1803. godine s elementima Karadžićeva *Rječnika* i Stullijeva *Rječosložja*.²⁹ Ne samo da nastoji bolje naučiti hrvatski jezik nego i piše pjesme i objavljuje ih, najčešće, u *Danici*. U tome joj pomaže njezin prijatelj Ivan Trnski koji je i upućuje u, kako sama kaže, »najvažnije ilirske rieči«.³⁰

	STAVOVI PRIJE DJELOVANJA PREPORODITELJA	PROMJENE
POLITIČKE		
KULTURNE		
DRUŠTVENE		
PREMA HRVATSKOM JEZIKU		

29 Valjalo bi ovdje spomenuti da se pri kraju 1835. pojavila se u *Danici* „Sbirka nekih rieči, koje su ili u gornjoj ili u donjoj Iliriji pomanje poznane“, tiskana je na 22 stranice velikog formata, a riječi su protumačene latinskim i njemačkim ekvivalentima. Smatra se da joj je autor Antun Mažuranić. Prvi stvarni ilirski rječnik je Mažuranić-Užarevićev *Njemačko-hrvatski rječnik (Deutsch-ilirisches Wörterbuch)*, izišao 1842. Ovaj rječnik je uzeo u obzir leksikografska ostvarenja ranijih razdoblja, a obrađuje „riječi koje izgrađuju književnost, obrazovanje i civilizaciju“ što stoji i u *Pozivu k pretplati*. Ovaj rječnik je obuhvatio 4000 riječi. Paralelno s objavljivanjem Gundulićevog *Osmana* 1842. pokazala se potreba da djelo Ivan Mažuranić opremi potrebnim rječnikom. Tako 1844. uz *Osmana* Ivan Mažuranić s bratom Antunom izdaje opsežan rječnik. U razdoblju 1846.-1849. u Beču je tiskan rječnik Josipa Drobnića *Ilirsko-njemačko-talijanski rječnik*. Rječnik je kompilacija postojećih rječnika, a na njemu su uz Dobranića radili i V. Babukić i A. Mažuranić. Ovaj se rječnik dobro prodavao jer su hrvatske riječi tumačene njemačkim i talijanskim riječima. Ovo i još o hrvatskoj leksikografiji pogledati Bratulić, „Pravopisno-jezična problematika u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda. Od borbe za jezik do pobjede jezikom (1790-1847)“, str. 34. i 35.

30 Jarnević, str. 122. Datum 21.7.1839.

RADNI MATERIJALI – GRUPA 5

Zadatak: Analizirajte radne materijale i odgovorite na pitanja: Koja promjena nastupa 1842. godine unutar preporodnog pokreta? Kakvi su odnosi unutar preporodnog pokreta? Kada je zabranjena upotreba ilirskog imena i zašto? Kako se preporoditelji odnose prema toj odluci (primjer D. Jarnević)? Koje je osjećaje izazvala odluka dvora o selektivnom vraćanju ilirskog imena? 6 - Koje nam još informacije daje *Dnevnik*?

Preporodne ideje (1835.-1848.) u „Dnevniku“ Dragojle Jarnević

Osim što *Dnevnik* Dragojle Jarnević obiluje opisima vlastitih stanja i razmišljanja, on je i kronologija vremena i autoričinih stavova prema procesima, događajima, ali i osobama. Godine 1841. upoznaje Stanka Vraza s kojim razmjenjuje pisma. On je potiče na pisanje i nagovara da napiše tekst o značenju ilirstva za narod. Šalje joj knjige kako bi joj pomogao da bolje nauči hrvatski jezik. D. Jarnević je svjesna svog slabog znanja hrvatskog jezika, ali i potrebe domovine za obrazovanjem i literaturom na narodnom jeziku. Domovina treba književnike, a ona se mora baviti drugim stvarima od kojih preživljava i nema vremena pisati, iako želi biti književnica.

Među Ilirima su česta neslaganja i svađe, a suprotnosti su očite u pogledu provođenja reformi: »Isti mi grof (Albert Nugent) kazaše, kako se na mali broj domorodacah oslanjati možemo, i što se imademo od njih nadati. Učionicam se najveći dio vlastelinah, i med ovimi i oni, koji se činjaše s dušom i tielom za domovinu disati, protive i izrazuju se, da poljodielcu učiti knjige treba nije.«³¹ Sukob na relaciji Gaj – Rakovac, Vukotinović i Vraz očit je kada Vraz (1842.) pokreće časopis *Kolo – Članci za literaturu, umjetnost i narodni život*. Književni kriteriji u *Kolu* su stroži nego što su u Gajevoj *Danici*, i tada počinje stvaranje književne kritike. Cilj je odvojiti književnost od politike i uvesti je u suvremene umjetničke trendove. *Kolo* je časopis europske razine s brojnim suradnicima iz zemlje i inozemstva, naročito iz slavenskih zemalja. Gaj zbog tog nejedinstva u pokretu parodira svoju pjesmu „Horvatov sloga i zjedinjenje“ (ili „Još Horvatska ni propala“).³² Evo što D. Jarnević piše o tom sukobu: »Evo baš St. Vraz i sa još jednim pesnikom hrvatskim Bogovićem od mene prolaze; kako opazih, ovi pjesnici teži u svojem kolu, kojeg van izdavaju: to jest: Vraz, Rakovac i Vukotino, zaslugu Boga za domovinu umišljati i navistno ga raztorit. Ta ludih glavah!!! Štono hrvatska jedna poslovice kaže: Ta što mesec se zato staje, ako psi na njega laje. – Tako i mislim da će svaki od onih domorodacah, koji Gajove zasluge pozna, ovim smejati se, i njihovu navist dokučiti, te onako jih smatrati, kó ovakove versti ljudi zasluže, koji na lovoriki tudje slave bi se utverđiti radi. – Vraz

31 Ibid., str. 218., datum 26. 4.1843.

32 „Još Horvatska nij' propala/Al' će morat past/ Ak' nas udilj bude klala/ Nenavist strast;/ Jer otkad na' poput zmije/ Rak i Vuk i Vrag/ Kukolj naokolo sije/ ide sve natrag.“, u: Bratulić, str. 36. "

je sada sve u mojih očuih izgubio ...»³³ Jarnević s vremenom mijenja mišljenje o poznatim ilircima. Kod Vraza prepoznaje zavist prema Gaju kojem Vraz oduzima bilo kakvo značenje za preporodni pokret, ali mijenja mišljenje i o Gaju. Upoznavši Gaja 29. 5. 1842. u njemu je prepoznala vodeću osobu svog vremena i preporoda te ga želi još susretati kako bi mu se mogla bolje predstaviti. No s vremenom, kada ga je bolje upoznala i o njemu je promijenila mišljenje. »Jučer je Gaj u Karlovac prispio; znatiželjna sam očeli me poiskati. Jednom stranjom mi baš na tome ništa nie stalo, erbo je on mnogo u mojem dobrom mnenju izgubio, odkako sam smatrala, da njegovo teženje sve tuda ide, neko carstvovanje nada ilirskim narodom si osvojiti; i da on sve umiljšava, šta koristnog i važnog za domovinu iz drugih razboritih glavah ilirskih sinova proističe.«³⁴ Tada ga opisuje kao intriganta, koji sniva svoje snove o Iliriji, a vjeruje da bi mogao raditi protiv domovine kako bi ostvario svoj cilj. Smatra da koristi tuđe ideje, te da se želi izdići iznad ostalih Iliraca. Naljutilo ju je što je kritizirao njezine priče koje mu je dala za objavljivanje. Stoga je odlučila priče korigirati, ali isto tako da ga neće moliti da joj priče objavi, već će priče objaviti u Karlovcu gdje je 1838. osnovano *Ilirsko društvo čitanja* iz kojeg su potekli A. Vranicani ml., I. Mažuranić i D. Kušlan.³⁵

Autorica oštro kritizira cenzuru i zabranu ilirskog imena s kojom se susrela već u prosincu 1842. godine. Prije tiskanja njezinih priča mađaronski orijentiran cenzor pozvao ju je na razgovor i objasnio joj da joj je zabranio koristiti ime Ilir iako tada još nije imao prava na to. Zabrana je stupila na snagu 11. siječnja 1843. zbog političkih sukoba iliraca s Mađarima i mađaronima. »Evo što uradi!!! – ime našeg jezika jedva iznajdeno, valja nam opet odložiti. – Ilirski nesmemo da ga imenujemo, kralj – koji ga je privilegirao, opet ga voditi zabranjuje. – Neka! – neka. – Neće Ilir spavat i tražit će to oni opet; nu za sada nam se valja ustèrpit sèrdca bo su odveć u Horvatah, Magjarah, Ilirah, Magjaronah, – i bog zna kako se sve dvie ove strane imenuju, razjarena, i prie nam se valja ukrotit, i tada tek opet dielovati.« Zbog cenzure ne može objavljivati radove pa opisuje i tu situaciju: »Magjari nesme podnipošto one svèrhe stići, na kojoj bi k vlasti dospieli, da nam naš materinski jezik ugnjetu, i svoj jezikolomni magjarski nametnu; ta zar smo mi Slavjani već natoliko došli da jadan narod ovako neznatnog broja, kaošto su Magjari nama tako daleko zakone prepisavati može, da nam i isto naše najdragocienie blago ugrabiti mu je slobodno!? – Ne! ne!«³⁶ Osim što kritizira mađarske pritiske, kritična je i prema domaćim ljudima koji se boje za vlastitu službu: »Krizza koja je sada u Horvatskoj nastala, iztraživanja, bojazna radi nepredvidjenih posliedica reštauracie zagrebačke proš. godine u miese.

33 Jarnević, str. 193., datum 29. 5. 1842.

34 Ibid., str. 200. Datum 25.8.1842.

35 Jaroslav Šidak et al., *Hrvatski narodni preporod ilirski pokret* (Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost, 1990.), str. 127.

36 Jarnević, str. 218., datum 12.4.1843. Na Ugarskom saboru u Požunu (1843.-1844.) zaključeno je da se za deset godina u Hrvatsku mora uvesti mađarski jezik. Kralj nije potvrdio ovu odluku, a hrvatski predstavnici su napustili Sabor jer im Mađari nisu dopustili da na Saboru govore latinskim jezikom.

Lipnju mnogo doprinaša, da se neće Iliri na ilirska diela predbrajati, i da je mnogih strah kod ovoga svoje ime upisano viditi. O slabi ljudi! Jedne šake Magjarah se boje, i đerkću, da nebi kroza svoju ljubav za domovinu kadı gdie koji službicu izgubio.«³⁷

Vraćanje ilirskog imena u književnosti početkom 1845. godine dočekano je s veseljem i novom nadom: »Vesele glase dobih danas iz Zagreba; da smo najmre naš ilirski naslov nešemu knjizenstvu natrag pridobili, potvrđjeno od kralja, i da je cenzor Mlačak (J. Mácsik, op. D. D.) iz svoje službe izbačen. Velika radost za sve literate i nada da ćemo se moći opet u skorom nepredovanja našeg knjiženstva ufati.«³⁸ U sukobima između horvatsko-vugerske i ilirske stranke koji su se dogodili na Markovom trgu u Zagrebu nakon izbora za zagrebačku županijsku skupštinu na kojima je ilirska stranka izgubila kaže: »Strašne vęsti dobismo danas iz Zagreba! Bivajuća reštauracia zagrebačke varmedje i imajući ilirska stranka 290 odvetak manje stadoše madjaroni svoje ljude postavljati; razjarena domorodna stranka izide iz varmedjinske kuće i tu puče jedna puška iz jedne madjaronske kuće, te zahvati jednog u nogu ... Nesretja je velika u Zagrebu; 21 męrtvih, a 24 ranjenih ...«³⁹ Autorica spominje broj žrtava drugačiji od broja koji možemo naći u drugim izvorima (ubijeno je 13 osoba, a 27 je ranjeno od kojih je kasnije još 9 podleglo ranama), a ogorčeno stanovništvo optužilo je mađarone i bana Hallera. Događaj je nazvan *srsanjske žrtve*, a sprovod je pokazao nezadovoljstvo zbog žrtava i nasilja.

RADNI MATERIJALI – GRUPA 6

Zadatak: Analizirajte radni materijal i udžbenik, te odgovorite na pitanja Koje događaje autorica navodi kao najvažnije događaje 1848. godine? Kako ih obrađuje? Koje emocije opisuje? Kako opisuje svoj angažman u predratnim zbivanjima s Mađarima? Koji društveni sloj će nakon travnja 1848. moći ući u proces hrvatske nacionalne integracije?

Preporodne ideje (1835.-1848.) u „Dnevniku“ Dragojle Jarnević

Vrijednost *Dnevnika*⁴⁰ je i u tome što je on kronika vremena, te bilježi imena, događaje i kontekst važnih političkih zbivanja tako da prikazi događaja iz 1848. mogu poslužiti kao dobar izvor za istraživanje događaje te godine.

Godina 1848. obilježena je opisima ponosa i sreće zbog izbora i reformi koje se događaju, ali i ratnih strahota i osjećaja srama zbog nasilja nad lokalnim stanovništvom koje je činila vojska u povlačenju. Izbor Jelačića za bana (25.3.1848.), kada je

37 Ibid., str. 216., datum 3.4.1843.

38 Ibid., str. 258., datum 16.1.1845.

39 Ibid., str. 280.

40 O vrijednosti *Dnevnika* Dragojle Jarnević pogledati i tekstove Slavka Mihalića, Miroslava Šicela i Ive Frangeša tiskanih povodom njegovog predstavljanja 15.1.2001. *Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU* 40 (2001): 314.-326.

Narodna skupština tražila sjedinjenje Trojedne kraljevine, sazivanje sabora, ukinuće staleških odnosa itd., izazvao je kod naroda opće veselje, sreću i optimizam: »Večeras je čitava varoš razsvietlena u čast Josipu Jelačiću izabranom i od dvora podvrdjenomu banu Horvatske; muzike obilaze varoš, pievanja se čuju od svih stranah, i svaki trenutak zaori. Živio!... Sloboda štampe bi proglašena, i razvitak narodnosti Horvatske sve na više tieran.«⁴¹ Veselje se vidi i iz opisa priprema za banovu instalaciju na koju dolaze ljudi iz svih krajeva. No jednako se tako i priprema rat s Mađarima. Jelačić u srpnju obilazi Slavoniju i nastoji pridobiti tamošnje stanovništvo te suzbiti mađarski utjecaj. Podupire Jelačićev pohod i želi s njim otići pomagati ranjenicima, no kako biva odbijena, pokret pomaže na drugi način. Sakuplja se novac za vojsku i Dragojla Jarnević daje svoj prilog: »Novaca imadem slabo, i nemogoh za sada više od dviuh forinta srb, dati, dočim bi rečeno, da se takodjer druge stvari a ne samo novci priijmaju, uzeh ja jednu sablju i donesoh ju unutra. ... Kad bude opet sabiranje, gledati ću da što više prinesem; – stvari ine kakove bi od sërca rado dala, budući novacah neimadem, nu stid me je ovakove im ponudit.«⁴² Karlovčani su oduševljeno dočekali Jelačića 19.8.1848. godine u svom gradu, bilo je veselja i povika »Živio«. Dočekale su ga i Srpkinja u narodnoj nošnji, no ono što je Dragojla primijetila je da se navečer, veseleći se uz kolo, govorilo njemačkim jezikom.⁴³ U rujnu kada je objavljen rat Mađarima i kada su počele ratne operacije, preko Karlovca odlazi vojska na ratište. Iz opisa autorice saznajemo da je dio te vojske putem palio, otimao i pljačkao domaće stanovništvo, a navodi i slučajeve silovanja žena: »Divlja je ovo momčad i bez svake ćudorednosti; za njima dođu već iz miestah kuda prolazaše ogromne tužbe, tu otieraše čitava stada ovacah, ondie osvojiše junca, kravu, oskvierniše dievojke.«⁴⁴ Ratnici koji se vraćaju s ratišta vraćaju se jednako kao što su i otišli, s plijenom, a nastavljaju pljačkati i na povratku, te je opasnost zaprijetila i Karlovcu. Autorica opisuje i jednu situaciju u kojoj su dva seljaka iz Draganića vodila jednog vezanog graničara u Karlovac jer je htio ubiti jednog seljaka. Vidjevši svezanog graničara diglo se srpsko stanovništvo u Karlovcu tražeći da ga se pusti, a seljaka koji ga je vodio su i napali. D. Jarnević mu je stala u obranu »... ja povikah na kaprala, da bude on odgovoran za ovoga, koi ako je nekrivog graničara zlostavio, svojoj pedepsi izbiegnuti neće, ako je pak graničar kriv time većma; nikome bo nije slobodno sudca ondie praviti, gdje nezna kako stvari stoje, a od ovieh nezna nitko što je graničar skrivio.«⁴⁵ Jelačić u listopadu dobiva ovlasti od kralja i kao general odlazi gušiti revolucije u Budimu i Pešti čime je njegov prvobitni cilj očuvanja nezavisnosti Hrvatske i Vojvodine stavljen u drugu plan. No ti događaji izlaze iz okvira preporodnih gibanja pa se njima u ovom grupnom radu nećemo baviti.

41 Ibid., datum 27.3.1848., str. 337. i 338.

42 Ibid., datum 2.7.1848., str. 242.

43 Ibid., datum 20.8.1848., str. 345

44 Ibid., datum 7.9.1848., str. 346.

45 Ibid., datum 31.10.1848., str. 348.

SUMMARY

Croatian National Revival Movement and Illyrian Movement (1835-1848) in the Diary of Dragojla Jarnević

The author presents a lesson plan on the Croatian National Revival Movement, the Illyrian Movement and the position of the 19th century women. She aims to encourage teachers to incorporate women's history in the history lessons. Also, the students are encouraged to analyze, discuss and learn from historical source and they practice their team work skills. The basis of the lesson is a *Diary* written by the prominent member of the Illyrian Movement Dragojla Jarnević. After the introduction of the topic students are divided into groups. Each group is given its own tasks, texts and worksheets. When the time comes the groups are invited to compare their results and finally they present them to the class. The article contains lesson materials and worksheets.